

I faktorstilling.

Under oppholdet i Leipzig mottok Stamnes innkallelse til militærtjeneste fra Oslo. Han sa opp sin plass dernede og bega seg på hjemreisen. På ansøkningslapp slapp han imidlertid fri fra tjenesten i 1891, mot at han senere skulle «opexersere det forsømte i 5te og 6te tjenestear» som det er anført i 1. festningskompanis skrivelse, undertegnet av Abildgaard, Kompanicommandeur.

I den tid Stamnes var på vandring stod han i brevveksling med sin kollega og venn *Chr. Thorvaldsen*. Kort tid før Stamnes reiste fra Leipzig kom et brev til ham fra Thorvaldsen, med en sterk oppfordring om snarest å komme hjem, for å overta faktorstillingen i Centraltrykkeriet.

Mens Stamnes var på vandring i Tyskland hadde han, som før fortalt, plass i flere større boktrykkerier. På de forskjellige steder la han seg godt etter de forskjelligartede satsarbeider som kom til utførelse, likesom han flittig studerte og iakttok de

anvendte arbeidsmetoder. Etter hvert ble hans kunnskaper om faget mer og mer utviklet og den tekniske innsikt likeså. Gjennom den stadige omgang med tyskere ble han stadig mer fortrolig med sproget, og dette ble ham til stor lettelse under arbeidet.

Et par dager etter sin hjemkomst tok Stamnes plass som setter i Centraltrykkeriet. Trykkeriet stod på et for våre hjemlige forhold høyt trin og var overdratt flere større verksarbeider fra forlagene. Der vanket ofte professorer, vitenskapsmenn, forfattere og representanter for forlagene der, de brakte med seg korrekturer og hadde et og annet å konferere om.

Stamnes ble satt til flere krevende arbeider og det er ting som tyder på, at han var en flink, nøyaktig og pliktoppfyllende setter.

Imidlertid var faktorstillingen i trykkeriet blitt ledig i 1891 og på bestyreren, Chr. Thorvaldsens oppfordring overtok Stamnes denne. Han forlot nå setterplassen for godt og satte seg ved faktorpulten, visstnok ikke uten betenkning, ti han visste hva stillingen krevde av sin mann. Stamnes var da 27 år gammel.

Det ble ingen lett sak for den unge mann å overta ansvaret for boktrykkeriets administrasjon og ledelse hva den indre drift angikk. På sine reiser i utlandet hadde tanken på å oppnå en faktorplass nok vært tilstede hos ham, men å overta ledelsen i et så vidt stort boktrykkeri som Centraltrykkeriet, hadde han ikke tenkt seg, hvorfor han heller ikke i noen større grad hadde lagt seg etter de kunnskaper som fordres dertil. Men Stamnes tok fatt på oppgaven med stor interesse, hans energi hjalp ham over mange vanskeligheter og omsider fant han seg vel tilrette i stillingen.

Centraltrykkeriet holdt på denne tid ennå til i sine gamle lokaler i Brogaten. Først i 1900 flyttet det inn i sin bygning i Tollbodgaten. Trykkeriet var grunnlagt i 1855 av boktrykker

H. J. Jensen og hadde fra 60-årene hatt sitt tilhold i den gamle gård.

Allerede i Jensens tid fikk trykkeriet et godt ord på seg for sine smakfulle arbeider. Jensen var kjent som en dyktig fagmann og likeså fremrakende forretningsmann. Ved studiereiser i utlandet satte han seg inn i nye frembringelser på fagets område og forbedret sitt trykkeri ved anskaffelse av mer tidsmessig materiell.

Han var den første som anla en anstalt for stereotypi og galvanano. Men da han for det meste omgikk med store planer, ofte i kringel med den ene eller annen, hadde han mange kamper å bestå. Jensen gikk to ganger konkurs, men ved en usedvanlig arbeidsomhet og vilje rettet han seg opp igjen.

I Jensens trykkeri så mange foretagender dagens lys. Her ble trykt: Stortingstidende, Dagbladet, Illustrert Tidende, Farmand, Nationalbladet, Vinjes Dølen, Verdens Gang, Norske Intelligenssedler, Ny illustreret Tidende og Illustreret Nyhetsblad.

I Jensens etterfølger i bestyrerstillingen, *Chr. Thorvaldsen*, fikk trykkeriet en likeså virksom og fremadstrebende leder. Allerede i sine unge år var Thorvaldsen sterkt interessert i sitt fag, og han gjorde seg gjeldende i typografiske konkurranser. Han innså snart at boktrykkfaget lå tilbake her i landet og foretok jevnlig reiser til utlandet. Under hans reformerende ledelse gikk Centraltrykkeriet frem til å bli en av de ledende boktrykkerier i byen.

Den faglige teoretiske kunnskap var nokså minimal for de fleste av yrkets utøvere. Språkkyndige kunne søke utenlandske kilder som var mange og omfattende. For de yngre og også eldre fagfolk, som bare kjente morsmålet og hadde trang til utvidelse av sin faglige horisont, var adgangen dertil omtrent stengt.

For å avhjelpe dette i noen grad startet *Chr. Thorvaldsen*, hvis store interesse for de yngre fagmenns ve og vel er kjent,

fagorganet Nordisk Trykkeritidende den 1. juli 1892. Hensikten med bladet var ved oversettelse fra utlandets fagskrifter m. m. å søke avhjulpet noe av nøden i den manglende litteratur her hjemme.

Bladets utstyr, tekst såvel som annonser, ble det lagt meget arbeid på, og det stod betydelig over den tids norske tidsskrifter.

Nordisk Trykkeritidende ble Nordens første grafiske tidskrift, og med det fikk vi et kommunikasjonsmiddel, som åpnet øynene på utenlandske kolleger. Man tør trygt si, at dette blad ble den direkte — eller indirekte — årsak til, at det kom mer fart i de grafiske fag hertillands.

Det var ting som tydet på at boktrykkfaget gikk en rik og merkbar utvikling imøte, og det var krefter igjære for å høyne det i den tid, Stamnes virket som faktor i Centraltrykkeriet. Han hadde brakt med seg hjem fra sine reiser et rikt fond av kunnskaper og impulser, og han fulgte med stor interesse og deltok selv i de bestrebelse som ble gjort til fagets høyning. Intet arbeid gikk ut fra trykkeriet uten at han hadde sin finger med i planleggelsen og utførelsen. Flere prektige bokverker ble fremstillet i denne tid.

Fra boktrykkeriets forbindelser fikk han den glede å se sitt virke som fagmann hederfullt omtalt. Blant dem som ytet ham sin ros var rektor *C. W. Ludv. Horn* på Hamar. Han skrev:

«Flere Oplag af mine Lærebøger i Geografi er trykt i Centraltrykkeriet, og jeg har gjentagne Gange havt Anledning til at konferere med Trykkeriets Faktor. Jeg har faat Indtryk af, at Herr Stamnes er en i sit Fag kyndig Mand med Interesse for at bringe Bogtrykkerkunsten frem til større og større Fullkommenhed. Særlig synes han at have baade Forstaaelse og Interesse, hvad der bør gjøres for at vore Skolebøger kan blive saa greie som

mulig ogsaa fra Udstyrets Side. Og netop dette spiller en ikke liden Rolle. Allerede i den Form, hvori Læsestoffet fremtræder for Øiet, ligger der en ikke uvæsentlig Hjælp for Eleverne til at faa en klar Opfatning af, hvad de skal tillegge sig.

Hamar 26/10 1894.»

Arbeidsforholdene innen byens boktrykkerier i 1880—90-årene får man et lite innblikk i ved å lese hva den kjente fagskribent N. Jul-Larsen skriver herom:

«Hvad forholdet mellem principal og arbeider angaar, saa var det i hine dager som oftest meget spendt. Det kom nu vel formentlig av, at det med hensyn til begrepet arbeide begyndte at gjøre sig en mere fri anskuelse gjældende end før. Tænker man f. eks. paa hvor løst forholdet før var med hensyn til et arbeides beregning — hvor meget «skjøn» og hvor meget «overenskomst» det altid var med i spildet — saa merker man først, hvor stor forskjelden er nu, da den gjældende arbeidstarif saa godt som helt ut har stabile bestemmelser, hvorefter saavel principal som arbeider kan rette sig. Derved bortfalder ogsaa den gamle gjængse prutting og akkordering, som saa ofte førte til rivninger og et spendt forhold mellem principal eller faktoren og sætteren.

Mens boktrykkeribedriften i 80-aarene saa godt som hadde vært fri for al slags konkurranse utenfra, begyndte det ved nævnte tidspunkt at dukke op trykkerier snart her, snart der omkring i byen — de saakaldte accidenstrykkerier — og disse indretninger, hvis indehavere som regel ikke var fagmænd, drev omtrent udelukkende sine forretninger med «billig-arbeidskraft» og smudskonkurrerte med fagboktrykkeriene i den grad, at disse ogsaa tildels smittedes derav og indbyrdes begyndte at drive en ødelæggende konkurranse.

Med hensyn til fagmessig utdanning, førte selvfølgelig den omtalte «smudskonkurransen» megen uduelighet med sig. Det var jo forøvrigt heller ikke at vente, at man skulde kunde opdrive virkelig fagmessig utført arbeide paa de steder, hvor prisbilligheden var hovedsagen. Mange forkrøblede produkter — særlig da, hvad accidensarbeider angaar — har derfor gjennom tiden set dagens lys, til liten hæder for de anstalter, fra hvilke de er utgaaet.

Forøvrigt kan det ikke sies, at accidensarbeidet i vaare boktrykkerier var synderlig utviklet før op i 90-aarene. Det hadde maaske sine forskjellige grunder. For det første var kravet til smukt og stilfuldt accidensarbeide før nævnte tid ikke saa stort, og for det andet var det stedfindende materiel i almindelighet heller ikke av den beskaffenhet, at det vilde ha kunnet gjort tjeneste for en mere moderne fremstilling av accidenser.»

På stipendiereise.

Etter flere års stillstand hjemme i faktorstilling fikk Marius Stamnes ennå en gang lengsel og ønske om å kunne begi seg ut på en utenlandsreise med faglige formål for øye. Tiden hadde brakt med seg store fremskritt på det tekniske område innen boktrykkerfaget i de fem år som var gått siden han vendte tilbake fra sine reiser. Ønsket om å tilegne seg mer viten om sitt yrke kunde bare oppfylles ved besøk i utlandets mer utviklede boktrykkerier. Hans interesser i så henseende omfattet bl. a. fri-merketrykking, som Centraltrykkeriet dengang besørget, dessuten fremstilling av pengesedler. Hans ønske var på nært hold å studere de nyeste frembringelser av maskiner og hjelpeapparater, likesom han ville sette seg inn i større boktrykkeriers administrasjon og ledelse.

Og det bød seg snart en anledning for ham til å realisere sin plan. Statens håndverksstipendier skulle utdeles og denne anledning benyttet Stamnes seg av. Den 31. oktober 1894 sendte han ansøknin g til Kongen om å komme i betraktning ved utdelingen av de av Stortinget for budsjetterminen 1894—95 bevilgede midler til utenlandsstipendier for håndverkere og tekniske arbeidere.

I sin egen utførlig formede ansøknin g redegjør han for sitt formål med reisen og angir de byer i Tyskland, som han aktet seg til. Stamnes henviste for øvrig til en rekke attester fra overordnede, trykkeriets forretningsforbindelser og flere vitenskapsmenn. Disse attester er ikke bare anbefalinger til stipendiet, men de gir dessuten en karakteristikk av Stamnes som håndverker og borger, og hvorledes han som teknisk leder av et boktrykkeri oppfattes av en rekke menn innen vitenskapen og det praktiske liv.

Ennvidere vedla Stamnes en attest fra sin lærer ved almueskolen i Ålesund, *S. Frøland*. Det er rørende å lese denne attest, som læreren gir sin elev, hvem han erindrer etter en lang rekke års forløp. Med skjelvende hånd gir den gamle lærer sin elev det beste vitnesbyrd som en «særdeles ordentlig og flittig gut».

Stamnes fikk den glede at ansøknin gen ble etterkommet og stipendiet bevilget.

Fra departementet mottok han følgende skrivelse:

Fra
Den Kongelige Norske Regjerings
Departement for det Indre.

Faktor Ole M. Stamnes er ved Kongelig Resolution af 18. Juni d. Aa. tilstaaet et Stipendium af 400 Kroner til et Ophold i Tyskland.

I Anledning heraf tillader Departementet sig at anbefale Hr. O. M. Stamnes til Enhver, til hvem han for Opnaaelse af Øiemedet med Reisen maatte henvende sig, idet man haaber, at der ved velvillig Imødekommenhed vil gives ham Adgang til paa bedste Maade at erholde de Oplysninger vedrørende hans Fag, som han maatte ønske.

Kristiania 22. August 1895.

Birch-Reichenwald.

Chr. Aug. Jensen.

Stamnes fortsatte en tid fremover som faktor i Centraltrykkeriet og reiste senhøstes 1895 til Tyskland.

I Leipzig mottok Stamnes ansettelse i Julius Klinkhardts boktrykkeri, hvor han tidligere under svennevandringen hadde arbeidet. Han fikk plass i verkssetteriet i den hensikt å sette seg inn i det nye ved denne side av faget, og dessuten for å utvikle sine kunnskaper i det tyske språk.

Fra Leipzig dro Stamnes til Berlin. Med ministerpass fikk han anledning til å komme inn i Reichsdrucherei, hvor han hver dag i en uke med cicerone studerte såvel frimerke- som penge-seddeltrykking.

Henimot årets slutt kom han tilbake til Oslo.

Marius Starnes ved sitt arbeidsbord.

Christiania Magistrat

Vijor vitterligt

Aa 1895 den 21de Decembris foretog
Ole Marius Starnes

og blev efter dennes foresat Begjæring og ifølge den
for Magistraten heri gældende og vedv. i. Brevskifte
af de foreskrevne Exempler udsatte Proqrammet som
Begyndelse

i Christiania fra den 1de Jul til og med den 31de Decembris
at dets Indtægt som endelig

forudsætte til Betyndelse heraf udførte
diverse Proqrammer, bliver endelig i Lige og forresten fra
Christiania Politikommissionen

1895 den 21de Decembris
Ole Marius Starnes

og som Beger
for Ole Marius Starnes

1895 den 21de Decembris

Ole Marius Starnes
Begerforstatter

Starnes

Christiania
Begerforstatter
for Ole Marius Starnes
som Begjæring i Christiania